

Sygn. akt III CSK 278/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 grudnia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szulc (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa Z. D.
przeciwko R. J. i innym,

o ustalenie nieważności czynności prawnej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 5 grudnia 2014 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 5 marca 2013 r.,

**uchyła zaskarżony wyrok i wyrok Sądu Okręgowego w K. z
dnia 8 października 2012 r., sygn. akt [...] i przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K., po ponownym rozpoznaniu sprawy, wyrokiem z dnia 8 października 2012 r. oddalił powództwo Z. D. przeciwko pozwanym T. G. i A. G. o

ustalenie nieważności umowy o dział spadku po J. D. i O. D., zawartej w J. w dniu 12 lipca 2001 r. przed notariuszem J. Ś., którą powód uzasadniał wadą jego oświadczenia woli złożonego w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli.

Wyrokiem z dnia 5 marca 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda od tego wyroku dzieląc stanowisko, że ustalone okoliczności faktyczne sprawy nie potwierdziły wady oświadczenia woli powoda.

W skardze kasacyjnej powoda od wyrok Sądu Apelacyjnego, opartej na obu ustawowych podstawach, skarżący zarzucił:

- 1) nieważność postępowania z uwagi na brak umocowania do działania w sprawie w imieniu pozwanej T. G. adwokata M. M.,
- 2) mające istotny wpływ na wynik sprawy naruszenie przepisów postępowania tj. art. 379 pkt 2 w zw. z art. 378 § 1 k.p.c. poprzez ich niezastosowanie, wyrażające się brakiem stwierdzenia nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji, z uwagi na brak umocowania do działania w imieniu pozwanej T. G. adwokata M. M.,
- 3) naruszenie art. 82 k.c. przez jego niezastosowanie i brak stwierdzenia nieważności czynności prawnej dokonanej przez skarżącego w dniu 12 lipca 2001 r. w sytuacji, w której zostały spełnione przesłanki w nim określone.

Wnosił o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na tle zarzutów skargi kasacyjnej w pierwszej kolejności powstaje kwestia, czy powód może powoływać się na nieważność postępowania z powodu nienależytego umocowania pełnomocnika strony przeciwnej.

W orzecznictwie przeważa pogląd, który podziela Sąd Najwyższy w składzie obecnie orzekającym, że uprawnienie do powołania się na brak właściwego umocowania pełnomocnika przysługuje obu stronom (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 133, wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 lutego 2004 r., IV CSK

269/02, nie publ., z dnia 23 marca 2006 r., IV CSK 115/05 „Biuletyn SN” 2006, nr 6, s. 9, z dnia 16 lutego 2012 r., III CSK 195/11, OSNC 2013 ZD nr C, poz. 49). W jego uzasadnieniu Sąd Najwyższy, odrzucając odmienne zapatrywanie oparte na argumentacji, że wymaganie właściwego umocowania pełnomocnika zostało ustanowione jedynie na rzecz strony korzystającej z zastępstwa tego pełnomocnika (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 marca 1999 r., III CKN 209/98, nie publ., z dnia 21 grudnia 2000 r., IV CKN 209/00 nie publ., z dnia 7 lutego 2002 r., I CKN 489/00, OSNC 2002, nr 12, poz. 157, z dnia 10 lutego 2011 r., IV CSK 263/10, nie publ., z dnia 13 maja 2011 r., V CSK 361/10 nie publ.) trafnie podnosi się, że ustanowione w postępowaniu rygory i sankcje służą nie tylko interesom stron, ale chronią także interes wymiaru sprawiedliwości wyrażający się w zagwarantowaniu pewności i stabilności orzeczeń sądowych. Interesu prawnego w tym zakresie, polegającego na usprawiedliwionym oczekiwaniu niewzruszalności zapadłego i prawomocnego orzeczenia nie można odmówić również tej stronie, której uchybienie nie dotyczy. Na gruncie tego stanowiska, bez znaczenia dla dopuszczalności rozważania z urzędu przez sąd apelacyjny nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji (art. 378 § 1 k.p.c.) jest to, która ze stron wniosła apelację. Kwestię tę sąd apelacyjny rozważa bez względu na to, którą ze stron dotknęły skutki nieważności postępowania.

Pozwana T. G. udzieliła adwokatowi A. G. pełnomocnictwa do zastępstwa w sprawie z powództwa Z. D. o dowołanie darowizny przed Sądem Okręgowym w K. (do sygn. ... 1693/09) oraz w instancjach właściwych w sprawie. Adwokat A. G. upoważnił aplikanta adwokackiego M. M. do zastępstwa pozwanej T. G. przed Sądem Okręgowym w K. oraz w instancjach właściwych w tej sprawie i w postępowaniu egzekucyjnym. Aplikant adwokacki M. M. wniósł z upoważnienia adwokata A. G. odpowiedź na pozew w imieniu pozwanej. Na rozprawach przed Sądem Okręgowym w dniu 11 stycznia 2011 r. i 15 lutego 2011 r. pozwaną T. G. reprezentował adwokat M. M., w drugim z tych terminów, jak odnotowano w protokole rozprawy, jako substytut adwokata A. G. W dniu 21 czerwca 2011 r. adwokat M. M. złożył w Sądzie Okręgowym w K. spis kosztów związanych z udziałem w sprawie adwokata A. G. i swoim oraz pismo procesowe w imieniu pozwanej z wnioskiem o oddalenie powództwa. Adwokat M. M. reprezentował

pozwana na rozprawie w dniu 19 lipca 2011 r., a następnie wniósł imieniem pozwanej apelację od uwzględniającego powództwo wyroku Sądu Okręgowego, ogłoszonego w dniu 22 lipca 2011 r. Na rozprawie apelacyjnej w dniu 16 lutego 2012 r. pozwaną reprezentował adwokat M. M. W ponownym rozpoznaniu sprawy po uchyleniu wyroku Sądu Okręgowego przez Sąd Apelacyjny adwokat M. M. nie wykonywał czynności procesowych w imieniu pozwanej, o terminie rozprawy poprzedzającej wydanie ponownego wyroku w dniu 8 października 2012 r. Sąd Okręgowy zawiadomił ustanowionego przez pozwaną pełnomocnika adwokata A. G. Oddalający powództwo wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył apelacją powód, odpowiedź na apelację w imieniu pozwanej T. G. wniósł adwokat M. M. Pozwana, ani jej pełnomocnik nie stawili się na rozprawę, Sąd Apelacyjny odczytał wniesioną jej imieniem odpowiedź na apelację. Wyrokiem z dnia 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację i odstąpił od obciążania powoda kosztami postępowania apelacyjnego. Do akt sprawy nie został dołączony dokument pełnomocnictwa dla adwokata M. M., pełnomocnictwo nie zostało mu także udzielone przez pozwaną do protokołu rozprawy.

W przedstawionym stanie sprawy zasadnie zarzuca skarżący, że postępowanie przed Sądami obu instancji obarczone było wadą nienależytego umocowania pełnomocnika pozwanej T. G., skutkującą jego nieważnością na podstawie art. 379 pkt 2 k.p.c. Wykonujący w imieniu pozwanej czynności procesowe adwokat M. M. nie legitymował się bowiem pełnomocnictwem do jej reprezentowania w sprawie, a jedynie przed uzyskaniem kwalifikacji adwokata zastępował jako aplikant adwokacki pełnomocnika pozwanej adwokata A. G. Wykluczało to skuteczne wniesienie przez tego adwokata apelacji w imieniu pozwanej w następstwie której doszło ostatecznie do zmiany rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji.

Adwokat prowadzący sprawę, który nie może osobiście wziąć udziału w rozprawie lub wykonać osobiście poszczególnych czynności, może udzielić substytucji adwokatowi lub radcy prawnemu, a w określonych wypadkach może być zastępowany przez aplikanta adwokackiego. Sytuacja procesowa substytutu oraz aplikanta sprawującego zastępstwo adwokata jest z punktu widzenia czynności związanych z udzielaniem pełnomocnictwa zróżnicowana. Jak wskazał Sąd

Najwyższy w uchwale z dnia 28 czerwca 2006 r, III CZP 27/06 (OSNC 2007, nr 3, poz. 42) udzielenie dalszego pełnomocnictwa powoduje, że substytutą i stroną łączy taki sam stosunek, jaki łączy stronę i pełnomocnika. Wystawienie substytucji oznacza, że strona ma dwóch równorzędnych pełnomocników procesowych. Natomiast w przypadku zastępstwa przez aplikanta nie uzyskuje on statusu pełnomocnika procesowego, gdyż działa jedynie za pełnomocnika udzielającego mu upoważnienia. Czynności dokonane przez aplikanta zastępującego pełnomocnika wywołują skutek wobec strony dlatego, że działa w imieniu pełnomocnika a nie dlatego, że jest pełnomocnikiem strony. Między stroną a zastępcą adwokata nie wywiązuje się stosunek pełnomocnictwa. Konsekwencje opisanego rozróżnienia mają zarówno charakter procesowy i dotyczą między innymi doręczeń jak i materialnoprawny i w tym w zakresie dotyczą odpowiedzialności obligacyjnej wobec mocodawcy. Utrata statusu aplikanta adwokackiego w następstwie uzyskania kwalifikacji zawodowych adwokata, powoduje utratę uprawnienia do zastępowania adwokata na podstawie udzielonego aplikantowi upoważnienia. Może on być natomiast ustanowiony dalszym pełnomocnikiem (substytutem).

Uchybienie nienależytego umocowania pełnomocnika strony, jeżeli jest nim osoba, która na podstawie przepisów postępowania może być jej pełnomocnikiem ma charakter usuwalny i w tym celu sąd wyznacza stronie określony termin. Strona może usunąć ten brak przez udzielenie danej osobie pełnomocnictwa i jednocześnie rozciągnąć jego skutki na wcześniejsze, dokonane przed jego udzielaniem czynności przez ich zatwierdzenie. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 sierpnia 2000 r., IV CKN 1137/00, nie publ., uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 133). Nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji z powodu braku należytego umocowania pełnomocnika strony może być sanowana w postępowaniu apelacyjnym. W takim przypadku, usunięcie *ex tunc* przyczyny nieważności postępowania powoduje brak podstaw do wywodzenia z tej nieważności skutków przewidzianych w art. 386 § 2 k.p.c. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 2012 r., III CSK 274/11, OSNC 2013, nr 2, poz. 23).

Jeżeli nieważność postępowania wystąpiła w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji i trwa nadal w postępowaniu apelacyjnym, to Sąd Najwyższy rozpoznając skargę kasacyjną może uwzględnić tego rodzaju uchybienie w odniesieniu do całego dotkniętego taką wadą postępowania i w następstwie tego uchylić także wyrok sądu pierwszej instancji w ramach zarzutu naruszenia art. 386 § 2 k.p.c. lub art. 379 pkt 2 w zw. z art. 378 § 2 k.p.c.

W sytuacji, gdy istnieje możliwość zatwierdzenia przez stronę w dalszym postępowaniu czynności nienależycie umocowanego pełnomocnika Sąd Najwyższy uchylając zaskarżony wyrok, a także wyrok sądu pierwszej instancji, przed którym doszło z tej przyczyny do nieważności postępowania, nie ma obowiązku znoszenia postępowania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2012 r., V CSK 371/11, nie publ.).

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy, odstępując od rozpoznania przedwczesnego w tym stanie rzeczy zarzutu naruszenia art. 82 k.c., orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).